

ADHD og misnotkun lyfja I

Magnús Jóhannsson

læknir

magnus@landlaeknir.is

Ólafur B. Einarsson

sérfræðingur

Lárus S. Guðmundsson

lyfjafræðingur

Leifur Bárðarson

læknir

Lyfið metýlfenídat á sér langa sögu. Lyfið er örvandi fyrir heilann og eru verk-anir þess að sumu leyti líkar verkunum amfetamíns en að öðru leyti kókaíns. Það var fyrst notað í Bandaríkjunum 1955 við ofvirkni og eftir 1960 fór notkun þess vaxandi. Á síðasta áratug 20. aldar varð gríðarleg aukning í notkun metýlfenídat hjá börnum og það sem af er þessari öld hefur lyfið verið að ryðja sér til rúms hjá fullorðnum. Lyfin Rítalín og Rítalín Uno eru viðurkennd handa 6-18 ára börnum með ofvirkni og athyglisbrest (ADHD) og Concerta er þar að auki viðurkennt fyrir framhaldsmeðferð fullorðinna. Atomox-etín (Strattera) er ekki örvandi eins og metýlfenídat, það reynist oft ágætlega við ADHD hjá börnum og fullorðnum og er ekki misnotað. Notkun atomoxetíns hefur farið stöðugt vaxandi undanfarin ár en notkun metýlfenídat er samt enn um 5 sinnum algengari.

Er metýlfenídat hættulegt lyf?

Færa má rök fyrir því að metýlfenídat verði tekið af markaði þegar fram kemur lyf við ADHD sem er að minnsta kosti jafn gott og metýlfenídat og sem ekki er misnotað. Atomoxetín er ágætt lyf en gagnast ekki nógu mörgum til að uppfylla þessi

skilyrði. Einn af göllum atomoxetíns er að það nær ekki fullri virkni fyrr en eftir nokkurra vikna meðferð. Metýlfenídat er mjög hættulegt lyf vegna þeirrar miklu fíknar sem það veldur hjá sumum einstaklingum. Metýlfenídat er misnotað af nokkur hundruð sprautufíklum hér á landi og öðrum hópi sem er sennilega mun stærri og tekur lyfið inn eða í nefið. Metýlfenídat getur vissulega bætt verulega líðan og lífsgæði sjúklinga með ADHD en það getur líka valdið fíkn, kvíða, svefntruflunum og einstaka sinnum geðrofi.

Notkun metýlfenídat á Íslandi og í öðrum löndum

Notkun metýlfenídat á Íslandi er með því allra mesta sem þekkt og menn hljóta að spyrja hverju það sæti. Skammtar virðast að meðaltali ekki hærri hér en í nággranna löndunum og þess vegna hlýtur þessi mikla notkun að byggjast á fjölda notenda. Fjöldi þeirra sem fá ávísað metýlfenídati hefur vaxið mikið á tímabilinu 2003-2012, eða um 160% hjá börnum og 480% hjá fullorðnum. Á árinu 2012 fengu samtals 2600 börn og 2750 fullorðnir metýlfenídat, sem gerir um 1,7% þjóðarinnar. Gera má ráð fyrir að mikill meirihluti þessarar notkunar sé vegna ADHD. Einhver óþekktur hluti þessarar notkunar metýlfenídat fer í sjúklinga sem misnota lyf eða eru með sjúkdóma þar sem verkun lyfsins er óstaðfest; nánar verður fjallað um það í öðrum pistli.

Ef notkun metýlfenídat er reiknuð í skilgreindum dagskömmtum (DDD) fyrir hverja 1000 íbúa er notkunin á Íslandi rúmlega tvöfalt meiri en í Danmörku fyrir flesta aldursflokka og bilið fer ekki minnkandi. Notkun metýlfenídat í Danmörku er svipuð því sem gerist í mörgum öðrum löndum, eins og til dæmis í Sviss, Svíþjóð og Hollandi.

Börn og fullorðnir

Lengi var talið að algengi ADHD væri 4-6% hjá börnum og 2-4% hjá fullorðnum en þessar tölur hafa farið hækkandi. Nýlegar tölur frá Bandaríkjunum sýna að 11% skólabarna (4-17 ára) hafa fengið þessa greiningu og algengið hjá drengjum, 14-17 ára, nálgast 20%. Þessar tölur eru svo háar að ýmsir efast um að þær geti verið réttar og hefur verið nokkur umræða um þetta í fræðiritum og fjölmiðlum. Innlegg í þessa umræðu er hvaða meðferð er beitt, eins og með öðrum lyfjum en metýlfenídati eða meðferð án lyfja.

Bitnar umræðan á sjúklingum?

Fáir efast um að metýlfenídat hjálpar mörgum sjúklingum með ADHD og er að mörgu leyti betra en amfetamín sem var áður notað. Það er líka staðreynd að metýlfenídat getur valdið alvarlegri fíkn, er misnotað og ofnotað á ýmsan hátt og er uppáhaldslyf sprautufíkla. Því hefur verið haldið fram að ADHD kunni að vera ofgreint og verður eflaust umræða um það áfram. Umræða um öll þessi atriði verður að vera opin, en ef hún fer fram á faglegan hátt ætti hún ekki að skaða sjúklingana sem hafa gagn af lyfjunum.

Hvað er til ráða?

Lyfjaeftirlitsteymi Embættis landlæknis hefur meðal annars það hlutverk að stuðla að skynsamlegri lyfjanotkun í landinu. Í þeirri vinnu hefur þurft að forgangsraða og á síðustu tveimur árum hefur starfinu verið beint sérstaklega að sprautufíklum og það lyf sem mest er notað af þeim hópi er metýlfenídat.